

การแปลภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีเป็นบทร้อยกรองไทย

A Translation of Simile in Pali Literature into Thai Verse

พระมหาสันตติราชภุชงค์ ภาวนาสันติ (พวงมลิ)*
Phramaha Santirat Jhānasanti (Phuangmali)

วันรับ 14 / ธันวาคม / 2563

ตรวจสอบ 17-20 / ธันวาคม / 2563

ตอบรับ 23 / ธันวาคม / 2563

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อแปลภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีเป็นบทร้อยกรองไทย 2) เพื่อวิเคราะห์ภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีที่แปลเป็นบทร้อยกรองไทย การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ข้อมูลตัวอย่างจากหนังสืออุปมาอุปมัยจากพระไตรปิฎก เรียบเรียงโดยพระครูธรรมธรไพฑูริย์ ธรรมวิบูลย์ และคณะ โดยอ้างอิงต้นฉบับบาลีจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับภาษาบาลีสยามรัฐ (ออนไลน์), คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2525 และคัมภีร์มิลินทปัญหา ทฤษฎีที่ใช้ในการแปล ได้แก่ ทฤษฎี

การแปลบทร้อยกรองของสัญญาวิ สายบัว ผลการวิจัยพบว่า วิธีการแปลที่ผู้วิจัยเลือกใช้ในการแปลโดยส่วนมากเป็นวิธีการแปลแบบตีความ และเป็น การแปลโดยการผสมผสานวิธีการแปลในบทร้อยกรองแต่ละบท วิธีการแปลที่เหมาะสมที่ผู้วิจัยเลือกใช้ในการแปลมี 3 วิธี ได้แก่ 1) วิธีการแปลแบบตีความ 2) วิธีการแปลแบบตรงตัว 3) วิธีการแปลแบบกึ่งตรงตัว โดยผู้วิจัยแปลเป็นบทร้อยกรองไทย จำนวนทั้งสิ้น 5 ประเภท คือ กลอนแปดสุภาพ กลอนหกสุภาพ กาพย์ยานีสิบเอ็ด โคลงสี่สุภาพ และวิหขุมมาลาฉันท์แปด รวมวรรณคดีบาลีต้นฉบับจำนวน 62 ตัวอย่าง/แหล่งที่มา สำหรับการวิเคราะห์ภาพพจน์อุปมา พบว่า มีการใช้ภาพพจน์อุปมาในการเปรียบ

* พระมหาสันตติราชภุชงค์ ภาวนาสันติ (พวงมลิ), อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

เทียบลักษณะบุคคล 2 จำพวก ได้แก่ คนพาลจำพวกหนึ่ง บัณฑิตและบุคคลที่ควรบูชาจำพวกหนึ่ง

คำสำคัญ: การแปล, ภาพพจน์อุปมา, วรรณคดีบาลี, บทร้อยกรองไทย

Abstract

This research had two objectives: 1) to translate of simile in Pali literature into Thai verse 2) to analyze the translation of the simile in Pali literature into Thai verse. This research was a documentary research. The data used in the research were sample data from the book of simile in the Tripitaka, compiled by Phrakhrudhammadhonthaiboon Dhammavipulo and others by referring to Pali Tripitaka scripture and commentary: Pali Siamrath online edition and Thai Tripitaka scripture and commentary: Mahamakut Buddhist University under the royal patronage of His Majesty the King edition, B.E. 2525 and Milindapanha scripture. Theories used in translation were Sanchawee Saibua's theory of poetry translation. Research result was found that: Most of the translation methods used by the researcher to translate were interpretive translation method and it was a translation by combining translation methods in each verse. There were 3 methods of suitable translation that the researcher chose to translate, namely 1) interpretive translation method 2) direct translation method 3) semi-direct translation method. The researcher translated into 5 types of Thai

verses, namely Klom Paet Suphap, Klom Hok Suphap, Kap Yanee Sip-et, Khlong Si Suphap and Witchummala Chan Paet. It included 62 samples/sources. For the analysis of simile, it was found that the simile was used to compare the characteristics of two types of people, namely a spiritually defective person, the worthy man and the one entitled to homage.

Keywords: Translation, Simile, Pali Literature, Thai verse

บทนำ

การใช้ภาษาภาพพจน์เป็นกลวิธีในการประพันธ์อย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดภาพขึ้นในใจของผู้อ่านและทำให้เกิดความซาบซึ้งประทับใจมากขึ้นกว่าการเขียนอย่างธรรมดา ซึ่งเป็นวิธีการที่ผู้ประพันธ์นิยมนำมาใช้ในงานประพันธ์เพื่อให้เกิดอรรถรสในบทประพันธ์หรือทำให้งานประพันธ์นั้นเกิดคุณค่าทางความรู้สึกอารมณ์จิตใจของผู้อ่านได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนั้นก็เพื่อต้องการที่จะเปรียบเทียบหรือประกอบข้อความอันแสดงความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนให้เด่นชัดขึ้น แสดงให้เห็นถึงจินตนาการที่กว้างกว่าถ้อยคำธรรมดา อันจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจและมีความรู้สึกถึงสิ่งที่ต้องงานเขียนนั้น ผลงานใดที่ผู้ประพันธ์ได้รังสรรค์ขึ้นจะเป็นงานที่มีคุณค่าทางวรรณกรรมที่ควรได้รับการยกย่อง ผลงานนั้นย่อมมีองค์ประกอบสำคัญในการสื่อความคือการใช้ภาษาภาพพจน์เป็นส่วนร่วมด้วย

การใช้ภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีนับเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งที่มีการใช้อย่างแพร่หลาย ผู้สื่อความคือพระพุทธรูปเจ้ารวมทั้งพระสาวกองค์สำคัญต่างๆ ล้วนแต่ใช้กลวิธีการการสื่อความด้วยภาพพจน์อุปมาอันเป็นการสื่ออรรถธรรมสได้อย่างลึกซึ้งสวยงามจนกลายมาเป็นวรรณคดีบาลีที่ควรค่าแก่

การศึกษา การใช้ภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลี ย่อมแสดงให้เห็นถึงความรู้และทักษะของผู้สื่อความ หรือผู้ประพันธ์อันเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม วิธีชีวิต แนวคิด อุดมคติ ความเชื่อที่ซ่อนเร้นแฝงไว้ในถ้อยคำ และความหมาย วรรณคดีบาลีในพระไตรปิฎกก็ดี ในคัมภีร์อื่นๆ ก็ดี เมื่อมีการใช้ภาพพจน์อุปมา ย่อมแสดงให้เห็นรูปแบบที่ผู้ส่งสารต้องการเปรียบเทียบ ให้เข้าถึงความหมายทางธรรมอันทำให้เกิดอรรถรส ตรงใจผู้รับสาร ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดในการ ที่จะติดตาม ทำให้เนื้อหาหลักธรรมเป็นเนื้อหาที่ เข้าถึงเข้าใจได้โดยง่าย เพราะมีการเปรียบเทียบให้ เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยการใช้ภาพพจน์อุปมา เข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นไปตามจุดมุ่งหมายสำคัญใน การใช้ภาษาภาพพจน์ คือ การสื่อความหมายใน วรรณกรรมให้ชัดเจนเพื่อสร้างอารมณ์ในตัวผู้อ่าน ให้สมจริงและเพื่อให้แน่ใจว่าผู้อ่านนั้นสามารถเข้าใจ ความหมายของสิ่งที่สื่อออกไป เช่น การเปรียบเทียบว่า งามโอษฐ์ตั้งไปไม่อ่อน งามกรดั่งวงคชสีห์ เป็นการสื่อถึงความงามของริมฝีปากและแขน การ เปรียบเทียบในลักษณะดังกล่าวก็เพื่อที่จะช่วยให้ แสดงความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนนั้นเด่นชัดขึ้น และแสดงให้เห็นถึงจินตนาการที่กว้างกว่าถ้อยคำ ธรรมดานั้นเอง (สัญฉวี สายบัว, 2540, น. 97)

ในการแปลถ้อยคำจากวรรณคดีในภาษา หนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่ง ผู้แปลจะต้องอาศัยองค์ ประกอบหรือคุณสมบัติที่สำคัญในด้านการแปล ก็คือความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางภาษาต้นฉบับ ส่วนหนึ่ง ต้องมีความรู้ความเข้าใจในภาษานั้นๆ เป็นอย่างดี อันรวมถึงความเข้าใจบริบทหรือภูมิ หลังงานที่จะแปล จึงจะสามารถในการถ่ายทอด งานออกมาได้ตามแบบต้นฉบับ (วรรณภา แสงอร่าม เรื่อง, 2542) นอกจากนั้นแล้วผู้แปลจะต้องอาศัย กลวิธีในการแปลอย่างถูกต้องเหมาะสมซึ่งถือว่ามี ความสำคัญอย่างยิ่ง เช่น งานแปลบางประเภทอันมี ลักษณะที่ต้องใช้กลวิธีการแปลแบบตรงตัว ในขณะที่งานแปลบางประเภทต้องใช้กลวิธีการแปลแบบเอา

ความ ทั้งนี้ ผู้แปลย่อมต้องทราบว่าควรจะใช้กลวิธี การแปลแบบใดจึงจะเหมาะสมกับการแปลงานนั้นๆ (รพินทร ฤ กลาง, 2544) การแปลงานที่มีสำนวน ภาษาภาพพจน์นับว่าเป็นการแปลรูปแบบหนึ่งที่น่า สนใจ เพราะผู้แปลจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่อง ภาษา วัฒนธรรม ความหมาย สำนวนในประเภท ของภาษาภาพพจน์ในต้นฉบับเพื่อที่จะถ่ายทอดไป สู่อีกภาษาหนึ่งหรือภาษาที่ตนเองต้องการสื่อความ หมายในฉบับแปล

วรรณคดีที่มีคุณค่าทางสังคมล้วนเกิดขึ้น เพราะอาศัยความคิดสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะด้วยวิธี การร้อยแก้วหรือร้อยกรอง นับว่าเป็นงานที่จัดไว้ ในประเภทบันเทิงคดีซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิด อันมาจากการปรุงแต่งมโนภาพหรืออารมณ์ของผู้ เขียนที่ต้องการมุ่งให้เกิดความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน มากกว่าการให้ข้อมูลข้อเท็จจริง (สิทธา พิณภูวาล, 2542) ดังนั้น การแปลจึงต้องอาศัยความรู้ทาง วรรณคดี ความรู้สึกที่ละเอียดอ่อน นอกจากนั้น ผู้ แปลยังต้องพิจารณาเนื้อหาของงานแปลให้รอบคอบ ไม่ว่าจะเป็นการแปลจากภาษาต่างประเทศเป็น ภาษาไทยหรือภาษาไทยเป็นภาษาต่างประเทศ ผู้ แปลล้วนควรคำนึงไม่ให้ภาษานั้นถูกถ่ายทอดออก มาวากวนจนทำให้ผู้อ่านไม่เข้าใจข้อความที่แปลออก มาหรือทำให้สำนวนความหมายเปลี่ยนแปลงไป (ดวงตา สุพล, 2535, น. 45)

ภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีล้วน ประกอบไปด้วยความไพเราะสละสลวย เป็นภาษา ที่ถูกต้องสมบูรณ์ทั้งความหมายและไวยากรณ์ เป็น ภาษาที่สูงกว่าภาษาปกติทั่วไปที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตน เป็นการเปรียบเทียบเพื่อ สร้างมโนทัศน์ที่งดงาม การแปลภาพพจน์อุปมาใน วรรณคดีบาลีเป็นบทร้อยกรองไทยจึงนับว่าเป็นงาน ศิลปะที่ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจพื้นฐานทั้งทาง ด้านภาษาดั้งเดิมและความรู้ในการประพันธ์เป็นบท ร้อยกรองไทย ผู้วิจัยจึงเห็นว่าสมควรศึกษาเพื่อสร้าง

รูปแบบแนวคิดและวิธีการใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแปลวรรณคดีในทางพระพุทธศาสนาทั้งรูปแบบร้อยแก้วและร้อยกรองมาสู่บทร้อยกรองไทย อันจะนำมาซึ่งประโยชน์ในการศึกษาคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ทำให้คำสอนในทางพระพุทธศาสนามีความน่าสนใจมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อแปลภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีเป็นบทร้อยกรองไทย
- 2) เพื่อวิเคราะห์ภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีที่แปลเป็นบทร้อยกรองไทย

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวิธีการศึกษา 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เริ่มทำการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการทำวิจัยต่อไป โดยจำแนกข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้ 1.1) ข้อมูลด้านวรรณคดีบาลี ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีบาลีที่ศึกษา ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาบาลี ฉบับบาลีสยามรัฐ (ออนไลน์), คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2525, คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาบาลี-ไทย ฉบับพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพพระพุทธรังษิณี (บุญมา ทีปธมโม) วัดจักรวรรดิราชवास พุทธศักราช 2550, คัมภีร์มิลินทปัญหาฉบับพร้อมด้วยอรรถกถา ฎีกา ชำระโดยพระธรรมมหาวิทยาลัยวชิราวุฒ (ปุ้ย) พุทธศักราช 2528 รวมถึงหนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ 1.2) ข้อมูลด้านการแปลภาษา ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลจาก

แหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการแปลภาษา ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ เมื่อได้ฐานข้อมูลในการศึกษามาเป็นเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยทำการศึกษาข้อมูลเพื่อทำการสังเคราะห์หรือแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา และคัดเลือกข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาต่อไป 2) การเลือกข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง มีเกณฑ์ในการเลือกข้อมูลกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงและกำหนดเกณฑ์ไว้ดังนี้ 2.1) เลือกข้อมูลวรรณคดีบาลีภาษาไทยที่มีภาพพจน์อุปมาปรากฏ ทั้งข้อมูลที่แปลจากวรรณคดีบาลีประเภทร้อยกรอง (คาถา) และจากวรรณคดีบาลีประเภทร้อยแก้วในหนังสืออุปมาอุปไมยจากพระไตรปิฎกจัดหมวดหมู่ตามหลักธรรมมงคลชีวิต 38 ประการ เฉพาะมงคล 3 ประการต้น ได้แก่ การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต และการบูชาบุคคลที่ควรบูชา 2.2) ข้อมูลที่เลือกเป็นข้อมูลที่สามารถสืบค้นหาจากแหล่งข้อมูลต้นฉบับภาษาบาลีเดิม ได้แก่ จากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาบาลี ฉบับบาลีสยามรัฐ (ออนไลน์), คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2525 และคัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาบาลี-ไทย ฉบับพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพพระพุทธรังษิณี (บุญมา ทีปธมโม) วัดจักรวรรดิราชवास พุทธศักราช 2550 2.3) ข้อมูลวรรณคดีบาลีภาษาไทยที่ปรากฏในหนังสืออุปมาอุปไมยจากพระไตรปิฎก จัดหมวดหมู่ตามหลักธรรมมงคลชีวิต 38 ประการ ไต่ ไม่สามารถสืบค้นหาจากแหล่งข้อมูลต้นฉบับบาลีเดิม จะละข้อมูลนั้นไว้ไม่ได้ทำการศึกษา 3) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจำแนกข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการแปลวรรณคดีบาลีเป็นบทร้อยกรองไทย ตามลำดับ ได้แก่ 3.1) จำแนกและวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับการ

แปลภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีเป็นบทร้อยกรองไทย 3.2) จำแนกและวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับการประพันธ์บทร้อยกรองไทย 3.3) นำข้อมูลที่จำแนกและวิเคราะห์อย่างถูกต้องแล้วมาสร้างเป็นเครื่องมือเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการแปลภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีเป็นบทร้อยกรองไทย โดยใช้แนวคิดทฤษฎีการแปลบทร้อยกรองของสัญญาวิสายบัว (2540) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ และสร้างเครื่องมือจนได้หลักเกณฑ์ในการแปลภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีเป็นบทร้อยกรองไทย 3.4) ผู้วิจัยนำหลักเกณฑ์ในการแปลไปใช้แปลภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีเป็นบทร้อยกรองไทยไปตามลำดับจนครบข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง 3.5) ผู้วิจัยวิเคราะห์ภาพพจน์อุปมาที่ปรากฏในวรรณคดีบาลีที่แปล 4) การสรุปและอภิปรายผล นำเสนอผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย เรื่อง ‘การแปลภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีเป็นบทร้อยกรองไทย’ พบว่า วิธีการแปลที่ผู้วิจัยเลือกใช้ในการแปลโดยส่วนมากเป็นวิธีการแปลแบบตีความ และเป็นการแปลโดยการผสมผสานวิธีการแปลในบทร้อยกรองแต่ละบทและผู้วิจัยเลือกใช้วิธีในการแปล 3 วิธี ได้แก่ 1) วิธีการแปลแบบตีความ 2) วิธีการแปลแบบตรงตัว 3) วิธีการแปลแบบกึ่งตรงตัว ดังต่อไปนี้

1. ประเภทกลอนแปดสุภาพ

ตัวอย่างที่ 1

บุตมจฉน์ กุสศเคนโย นโร อุปนยหติ
กุสาปิ บุติ วายนติ เอว พาลูปเสวนา ฯ
(ช.อิตติ. (บาลี) 25/255/283)

การเสพคนพาล ย่อมเป็นเหมือนบุคคลเอา
ใบไม้ห่อปลาเน่า แม้ใบไม้ก็มีกลิ่นเหม็นฟุ้งไป ฉะนั้น
ฯ (ช.ชา. (ไทย) 64/892/262)

แปลเป็นบทร้อยกรองไทยแบบตีความ เช่น
ในคำว่า ‘กุสศเคน’ ซึ่งแปลว่า ใบหญ้าคา ผู้วิจัยใช้
คำว่า ‘ใบไม้เพียงใบหนึ่ง’ ในการเก็บความ ในคำว่า
‘บุตมจฉน์’ ซึ่งแปลว่า ปลาเน่า ผู้วิจัยใช้คำว่า ปลาเก่า
ที่เน่าเหม็น ในการเก็บความ โดยเพิ่มคำว่า ‘เน่าเหม็น’
มาเพื่อรับเสียงสัมผัสในวรรค ดังนี้

คนพาลเหมือนใบไม้เพียงใบหนึ่ง

ห่อไว้ซึ่งปลาเก่าที่เน่าเหม็น

ย่อมเหม็นคั่งติดตัวทั่ววังเวง

ใบไม้เองก็เหม็นเห็นเต็มตา ฯ

ตัวอย่างที่ 2

ตสุม อกถยานชน อาสีวิสมิโรค

อารกา ปรีวชชเยย ภูติกาโม วิจกขโณ ฯ

(ม.ม.อ. (บาลี) 9/141)

บัณฑิตผู้หวังความเจริญ พึงเว้นอกถยาน
ปฤชนให้ห่างไกล เหมือนคนเว้นห่างผู้มีพิษร้าย
ฉะนั้น ฯ (ม.ม.อ. (ไทย) 20/124/260)

แปลเป็นบทร้อยกรองไทยแบบกึ่งตรงตัว
เช่น ในคำว่า ‘อัสวีวิสมิโรค (อัสวีวิส + อิว + อูรค)’
ซึ่งแปลว่า เหมือนงูมีพิษร้ายแรง ผู้วิจัยใช้คำว่า
‘เหมือนดังว่างูพิษฤทธิ์ร้ายแรง’ ในการถอดความ
ดังนี้

อันมนุษย์หวังดีควรมีจิต

เพ่งพินิจก่อนพบหรือคบหา

เว้นให้ห่างคนชั่วตัวสามา

เหมือนดังว่างูพิษฤทธิ์ร้ายแรง ฯ

2. ประเภทกลอนหกสุภาพ

ตัวอย่างที่ 1

โย สาสนน อรหต อริยานน ธมมชีวิน
ปฏิโกสติ ทุมเมโธ ทิฏฐีนิสสาย ปาปิก
ผลานิ กณฏกสเสว อตตชฌญาย ผลลติ ฯ
(ช.ธ. (บาลี) 25/23/37)

บุคคลใดมีปัญหาโรค อาศัยทิฏฐิอัน
ชั่วช้า คัดค้านคำสั่งสอนของพระอริยบุคคล ผู้มีปกติ

เป็นอยู่โดยธรรม บุคคลนั้น ย่อมเกิดมาเพื่อฆ่าตน เหมือนชุยแห่งไม้ไผ่ (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 42/187)

แปลเป็นบทร้อยกรองไทยแบบตีความ เช่น ในคำว่า ‘ผลานิ กณฏกสเสว อตตชฌญาย ผลลตี’ ซึ่งแปลว่า ‘ยอมเกิดมาเพื่อฆ่าตนเหมือนชุยแห่งไม้ไผ่ ผู้วิจัยใช้คำว่า ‘เหมือนชุยไผ่เกิดชีวี เพื่อมาพลีลาป้องกัน’ ในการเก็บความ ดังนี้

พาลชนปัญญาโหด ไม่รู้โทษความลุ่มหลง
ทุกคำสอนพุทธองค์ เจตจำนงค้ำความดี
เขาเกิดมาเพื่อฆ่าตน บาปหนาสิ้นจนเต็มที
เหมือนชุยไผ่เกิดชีวี เพื่อมาพลีลาป้องกัน ๑

ตัวอย่างที่ 2

ยาวชีวมปิ เจ พาโล ปณฺชิตํ ปยิริปาสติ
น โส ธมฺมํ วิชานาติ ทพฺพี สุปรสํ ยถา ๑
(ขุ.ธ. (บาลี) 25/15/23)

ถ้าคนพาลเข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตแม้จนตลอดชีวิตร เขาย่อมไม่รู้ธรรม เหมือนทัพพีไม่รู้รสแกง ฉะนั้น ๑ (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 41/150)

แปลเป็นบทร้อยกรองไทยแบบตรงตัว เช่น ในคำว่า ‘ทพฺพี สุปรสํ ยถา’ ซึ่งแปลว่า เหมือนทัพพีไม่รู้รสแกง ผู้วิจัยใช้คำว่า ‘เหมือนทัพพีไม่รู้รส’ ในการถอดความแปล ดังนี้

แม้คนพาลใกล้บัณฑิต ชั่วชีวิตหายใจนี้
หารู้ซึ่งซึ่งความดี เหมือนทัพพีไม่รู้รส ๑

3. ประเภทกภาพยยานี 11

ตัวอย่างที่ 1

ถเล ยถา วาริ ชนินท วุณฺณํ
อนทฺธเนยฺยํ น จิริภูตฺติกํ
เอวปิ เม โหติ อสฺตํ สมากโม
อนทฺธเนยฺยํ อุทกํ ถเลว ๑

(ขุ.ชา. (บาลี) 28/392/150)

น้ำตกในที่ตอนยอมไม่คงที่ ไม่อยู่ได้นาน ฉันท การคอบสัตบุรุษก็เหมือนกัน ไม่คงที่เหมือนน้ำในที่ตอน ฉะนั้น ๑ (ขุ.ชา. (ไทย) 62/392/637)

แปลเป็นบทร้อยกรองไทยแบบตีความ เช่น ในคำว่า ‘อนทฺธเนยฺยํ อุทกํ ถเลว’ ซึ่งแปลว่า เหมือนน้ำในที่ตอน ผู้วิจัยใช้คำว่า ‘คบบไปเหมือนน้ำคอบไม่จริงหรือยั่งยืน’ ในการถอดความแปลดังนี้

คบบพาลไม่คงที่ ย่อมเกิดมีความสั่นคลอน
คบบไปเหมือนน้ำคอบ ไม่จริงหรือยั่งยืน ๑

ตัวอย่างที่ 2

กาฬปกฺเข ยถา จนนฺโท หายเตว สุเว สุเว
กาฬปกฺชูปโม ราช อสฺตํ โหติ สมากโม ๑
(ขุ.ชา. (บาลี) 28/392/150)

เหมือนพระจันทร์ในวันข้างแรม ย่อมเสื่อมลงทุกวันๆ ฉันท การคอบสัตบุรุษยอมเป็นเหมือนวันข้างแรม ฉันทนั้น ๑ (ขุ.ชา. (ไทย) 62/392/637)

แปลเป็นบทร้อยกรองไทยแบบตรงตัว เช่น ในคำว่า ‘กาฬปกฺเข ยถา จนนฺโท’ ซึ่งแปลว่า เหมือนพระจันทร์ในวันข้างแรม ผู้วิจัยใช้คำว่า ‘ดุจจันทร์วันข้างแรม’ ในการถอดความแปล ดังนี้

ดุจจันทร์วันข้างแรม แสงไม่แย้มค่อยขาดเขิน
คบบพาลเปรียบไม่เกิน ค่อยเสื่อมลงเดินหลงทาง ๑

4. ประเภทโคลงสี่สุภาพ

ตัวอย่างที่ 1

ปิปาสีโตว อุทกํ โภชนํ ชิคฺฉจฺจิโต
คาวี ยถา วจฺฉคิฑฺธา เอวาทํ วิจฺฉินํ ชินํ ๑

(ขุ.อ. (บาลี) 32/394/503)

ข้าพระองค์คั่นหาพระชินเจ้า เปรียบเหมือนคนกระหายน้ำคั่นหาน้ำ คนหิวข้าวคั่นหาข้าว ปานดังแม่โครักลูกคั่นหาลูก ฉันทนั้น ๑ (ขุ.เถร. (ไทย) 53/115)

แปลเป็นบทร้อยกรองไทยแบบตรงตัว เช่น ในคำว่า ‘ปิปาสีโตว อุทกํ’ ซึ่งแปลว่า เปรียบเหมือนคนกระหายน้ำ ผู้วิจัยใช้คำว่า ‘ชนแสวงหาบ่อน้ำกระหาย’ ในการถอดความแปล ดังนี้

ชนแสวงหาบ่อน้ำ กระหาย
ฤว่าเสปียงกาย กล่องข้าว

อีกเหมือนแม่โคมิวาย หลาก รักแเฮ
ควรวไฟหาชินเจ้า เช่นนั้นนรชน ฯ

ตัวอย่างที่ 2

มูหุดตมปี เจ วิญญู ปณชิตต์ ปิรุปาสติ
จิปปี ธมม วิชานาติ ชิวหา สุปรส ยถา ฯ (ขุ.ธ.
(บาลี) 25/15/23)

ถ้าวิญญูชนเข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตแม่ครูเดียว
เขาย่อมรู้แจ้งธรรมได้ฉับพลัน เหมือนลิ้นรู่รสแกง
ฉะนั้น (ขุ.ธ. (ไทย) 41/151)

แปลเป็นบทร้อยกรองไทยแบบตีความ เช่น
ในคำว่า ชิวหา สุปรส ยถา (เหมือนลิ้นรู่รสแกง)
ผู้วิจัยแปลว่า เหมือนดั่งชิวหาแย่ง รสลิ้มแกงหวาน
ดังนี้

วิญญูชนนั่งใกล้ บัณฑิต
เพียงครูเดียวพินิจ ย่อมแจ้ง
ฟังธรรมแจ่มญาณโสภิต ไรจันรุ่ง เรืองแเฮ
เหมือนดั่งชิวหาแย่ง รสลิ้มแกงหวาน ฯ

5. ประเภทวิชมุมมาลาฉันทแปล

ตัวอย่างที่ 1

โอภาส ทสสยิตวาน วิมล กตวาน สาสนึ
จวิ จนุโทว คคเน นิพพุโต โส สสาวโกติ ฯ
(ขุ.อ. (บาลี) 33/17/503)

พระพุทธองค์ทั้งพระสาวก ทรงแสดง
พระรัศมี ทำพระศาสนาให้ไรมลทิน แล้วดับขันธ
ปรินิพพาน เหมือนดวงจันทร์เคลื่อนจากท้อง
นภากาศ ฯ (ขุ.พุทธ. (ไทย) 73/544)

แปลเป็นบทร้อยกรองไทยแบบกึ่งตรงตัว
เช่น ในคำว่า ‘จนุโทว คคเน’ ซึ่งแปลว่า เหมือนดวง
จันทร์เคลื่อนจากท้องนภากาศ ผู้วิจัยแปลว่า ‘ดั่ง
ดวงจันทร์รา บนฟ้าพร่างพราว’ ดังนี้

โลกนาถศาสดา ทั้งสาวกสงฆ์
ประกาศธรรมรงค์ คือศาสน์อันขาว
ดั่งดวงจันทร์รา บนฟ้าพร่างพราว
ละธรรมแหววาว แล้วดับนิพพาน

ตัวอย่างที่ 2

ยาว ทิ อีมา จตส์โส ปริสา มึ อีมาย ปุชาย
ปุเชสสนติ ฯ ตาว มม สาสนึ มชเณ นกสส ปุณณ
จนุโท วีย วิโรจิสสติ ฯ (ที.ม.อ. (บาลี) 5/301)

บริษัท 4 นี้ จักบูชาเราด้วยการบูชานี้ เพียง
ใด ศาสนาของเราก็จะรุ่งเรือง ดุจจันทร์เพ็ญลอยเด่น
กลางท้องฟ้า ฉะนั้น ฯ (ที.ม.อ. (ไทย) 13/162/422)

แปลเป็นบทร้อยกรองไทยแบบตีความ เช่น
ในคำว่า ‘มชเณ นกสส ปุณณจนุโท วีย’ ซึ่งแปลว่า
ดุจจันทร์เพ็ญลอยเด่นกลางท้องฟ้า ผู้วิจัยตีความ
แปลว่า ‘ประดุจจันทร์เพ็ญมองเห็นงามตา เเด่นบน
เวหา ท่ามกลางหมู่ดาว’ ดังนี้

ชนทุกเชื้อชาติ สามารถบูชา
องค์พระสัมมา สร้างสมต้นทุน
ชาวพุทธเป็นหลัก เสริมศักดิ์ด้วยบุญ
ต่างเอื้อการุณย์ คำสอนศาสดา
ศาสน์พระโคตม งามสมจอมไตร
ย่อมจักเกรียงไกร รุ่งเรืองวัฒนา
ประดุจจันทร์เพ็ญ มองเห็นงามตา
เด่นบนเวหา ท่ามกลางหมู่ดาว ฯ

ในด้านผลการวิเคราะห์ภาพพจน์อุปมาใน
วรรณคดีบาลีที่แปลเป็นบทร้อยกรองไทย พบว่า
มีการใช้ภาพพจน์อุปมาในการเปรียบเทียบลักษณะ
บุคคล 2 จำพวก ได้แก่ คนพาลจำพวกหนึ่ง บัณฑิต
และบุคคลที่ควรบูชาจำพวกหนึ่ง ดังนี้ 1) ภาพพจน์
อุปมาในการเปรียบเทียบคนพาล มีการใช้ภาพพจน์
อุปมาเปรียบเทียบ เช่น ด้านบุคคล เปรียบเทียบกับ
โจร ด้านวัตถุสิ่งของ เปรียบเทียบกับภาชนะดินแตก
และปลาเน่า เป็นต้น ด้านสัตว์ร้าย เปรียบเทียบกับ
กบฏมีพิษ ด้านธรรมชาติ เปรียบเทียบกับหนทางที่
มีภัยและบ่อน้ำที่ไร้น้ำ เป็นต้น 2) ภาพพจน์อุปมา
ในการเปรียบเทียบบัณฑิตและบุคคลที่ควรบูชา
มีการใช้ภาพพจน์อุปมาในการเปรียบเทียบ เช่น ด้าน
บุคคล เปรียบเทียบกับแพทย์ เป็นต้น ด้านสิ่งของ

เปรียบเทียบกับของหอม ข้าวปลาอาหาร และน้ำดื่ม เป็นต้น ด้านธรรมชาติ เปรียบเทียบกับดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ภูเขาหรือป่าใหญ่ มหาสมุทร และเมฆ ผ่น เป็นต้น ด้านคำสอน เปรียบเทียบกับขุมทรัพย์ เป็นต้น

อภิปรายผลการศึกษา

การวิจัย เรื่อง ‘การแปลภาพพจน์อุปมา ในวรรณคดีบาลีเป็นบทร้อยกรองไทย’ ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการศึกษาดังนี้

1) วิธีการแปลแบบตีความ เป็นวิธีการแปลโดยการตีความภาษาต้นฉบับก่อนแล้วถ่ายทอดความหมายที่ภาษาต้นฉบับต้องการสื่อความเป็นภาษาแปล วิธีการแปลนี้สามารถขยายความหรือใส่คำอธิบายเพิ่มเติมได้ เช่น ในคำว่า บุติมจฺฉ กุสฺสเคน เอาไปไม้ห่อปลาเน่า (ขุ.อิติ. (บาลี) 25/255/283) ผู้วิจัยแปลเป็นบทร้อยกรองไทยแบบตีความว่า เหมือนไปไม้เพียงใบหนึ่ง ห่อไว้ซึ่งปลาเก่าที่เน่า ผง จะเห็นว่ามี การเพิ่มเติมถ้อยคำเข้ามาในวรรค เพื่อสร้างสัมผัสคำในวรรค และความกลมกลืนของ อรรถรส ซึ่งตรงกับวิธีการแปลของ ม.ร.ว. เสณีย์ ปราโมช ในหนังสือ “Interpretative Translations of Thai Poets” (ม.ร.ว.เสณีย์ ปราโมช, 1978, อ้างในสัญญาวิ สายบัว, 2540) เช่น ภาษาต้นฉบับ: ครึ้นครึ้นไซ่ฟ้าร้อง เรียมครวญ หึ่งหึ่งไซ่ลมหวล ฟ้าให้ ภาษาแปล: BOOM, BOOM! NOT HEAVEN'S WRATH, I MOAN. CRASH, CRASH! NOT CYCLONE, I FRET. เป็นต้น

2) วิธีการแปลแบบตรงตัว เป็นวิธีการเรียงคำอย่างพิถีพิถันเพื่อสื่อความหมายตรงตามทีผู้สื่อสารต้องการสื่อความ เป็นวิธีที่ผู้แปลจะต้องเลือกคำในภาษาแปลที่มีความหมายอ้างอิงใกล้เคียงกันกับความหมายของคำในต้นฉบับให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เมื่อเลือกคำหนึ่งคำใดในภาษาฉบับ

แปลสำหรับคำในต้นฉบับได้แล้วก็ใช้คำนั้นทุกครั้งไป เช่น ในคำว่า ภาพปกุเขยถา จฺนฺโท เหมือนพระจันทร์ ในวันข้างแรม (ขุ.ชา. (บาลี) 28/392/150) แปลเป็น บทร้อยกรองไทยแบบตรงตัวว่า ‘ดูจจันทร์วันข้างแรม’ ซึ่งตรงกับวิธีการแปลของ Lao Tsu Tao ในบทที่ 44 แปลโดยมงคล สีห์โสภณว่า (มงคล สีห์โสภณ, 2524, อ้างในสัญญาวิ สายบัว, 2526, น. 9) ภาษาต้นฉบับ: Fame or Self: Which matters more? Self or wealth: Which is more precious? ภาษาแปล: ชื่อเสียงกับตนเอง ไหนจะสำคัญกว่า? ตนเองกับสมบัติ ไหนจะมีค่ากว่า? เป็นต้น

3) วิธีการแปลแบบกึ่งตรงตัว เป็นการ จัดลำดับกลุ่มความคิดเพื่อวางลำดับคำว่าควรวางไว้ ในตำแหน่งก่อนหรือหลังซึ่งใกล้เคียงกับภาษาต้นฉบับ เป็นการแปลในระดับส่วนย่อยของภาษา หรือในระดับคำต่อคำเท่าที่จะทำได้ เช่น คำว่า อุทปานวโนทกั (ขุ.ชา. (บาลี) 28/55/23) มาจาก อุทปาน+อิว+อุทกั แปลตามศัพท์เดิมว่า เหมือนบ่อที่ไม่มีน้ำ แปลเป็นบทร้อยกรองว่า เปรียบดั่งบ่อไร้ น้ำอย่าอย่ามใจ มีการเพิ่มคำเข้ามาเล็กน้อยแต่ความหมายยังคงอยู่ในลักษณะกึ่งตรงตัว วิธีการแปลนี้ สอดคล้องกับผลงานของพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร เป็นผู้นิพนธ์ และแปลโดยกุลทรัพย์ รุ่งฤดี จากสี่เรื่องเอกไทยใน SPAN (กุลทรัพย์ รุ่งฤดี, 2502, อ้างในสัญญาวิ สายบัว, 2526, น. 5) เช่นว่า ภาษาต้นฉบับ: To my short-sighted eyes, The world seems better far Than artificial aid To sight would warrant it. ภาษาแปล: จากสายตาสั้นฉันนี้ โลกกลับดูดียิ่งกว่า ที่เห็นด้วยแว่นสายตา ให้ปรากฏเป็นเช่นนั้น เป็นต้น

ด้านการอภิปรายผลการวิเคราะห์ภาพพจน์อุปมา พบว่า ถ้อยคำที่ใช้แทนภาพพจน์อุปมา ได้แก่ คำว่า เปรียบ เหมือน ดูจ ดัง เป็นต้น ซึ่งแปลจากวรรณคดีต้นฉบับที่ใช้คำแทนภาพพจน์อุปมา

ได้แก่ วย ยถา อิว เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของกรกช อัญชลีบุญกุล (2558) ที่ได้ศึกษา เรื่อง “ภาษาสร้างสรรค์: การใช้ภาพพจน์ในนวนิยายของโสภาค สุวรรณ” พบว่า ถ้อยคำบ่งชี้ภาพพจน์อุปมาที่ใช้โดยมาก ได้แก่ คำว่า เหมือน ดุจ ราว ปาน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการใช้ภาพพจน์อุปมาในการเปรียบเทียบลักษณะบุคคล 2 จำพวก ได้แก่ คนพาล บัณฑิตและบุคคลที่ควรบูชา ดังนี้ 1) ภาพพจน์อุปมาในการเปรียบเทียบคนพาล มีการใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบ เช่น ด้านบุคคล เปรียบเทียบกับโจร ด้านวัตถุสิ่งของ เปรียบเทียบกับภษณะดินแดกและปลาเน่า เป็นต้น ด้านสัตว์ร้าย เปรียบเทียบกับงูมีพิษ ด้านธรรมชาติ เปรียบเทียบกับหนทางที่มีภัยและบ่อน้ำที่ไร้น้ำ เป็นต้น 2) ภาพพจน์อุปมาในการเปรียบเทียบบัณฑิตและบุคคลที่ควรบูชา มีการใช้ภาพพจน์อุปมาในการเปรียบเทียบ เช่น ด้านบุคคล เปรียบเทียบกับแพทย์ เป็นต้น ด้านสิ่งของ เปรียบเทียบกับของหอม ข้าวปลาอาหาร และน้ำดื่ม เป็นต้น ด้านธรรมชาติ เปรียบเทียบกับดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ภูเขาหรือป่าใหญ่ มหาสมุทร และเมฆฝน เป็นต้น ด้านคำสอน เปรียบเทียบกับขุมทรัพย์ เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของกรกช อัญชลีบุญกุล (2558) ข้างต้น พบว่า มีการใช้ภาพพจน์อุปมาในการเปรียบเทียบโดยตรง เพื่อต้องการให้เห็นภาพชัดเจน ใช้คำบ่งชี้ลักษณะอุปมา เช่น คำว่า เหมือน ราว ปาน เป็นต้น โดยจำแนกประเภทของภาพพจน์อุปมา เช่น อุปมาเกี่ยวกับสิ่งของและธรรมชาติ ได้แก่ อุปมาลักษณะแผ่นดิน เช่น แผ่นดินแข็งเหมือนหิน อุปมาลักษณะของทรายละเอียด เช่น ฝั้นทรายละเอียด ราวผงแป้ง เป็นต้น

บทสรุป

การวิจัย เรื่อง ‘การแปลภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีเป็นบทร้อยกรองไทย’ จากการศึกษา

พบว่า ผู้วิจัยเลือกวิธีในการแปลโดยส่วนมาก 3 วิธี คือ วิธีการแปลแบบเก็บความ วิธีการแปลแบบตรงตัว และวิธีการแปลแบบกึ่งตรงตัว วิธีการแปลทั้ง 3 วิธี ยังมีเคล้าคละปะปนกันไปในในการแปลภาพพจน์อุปมาแต่ละบทในวรรณคดีบาลีที่เลือกศึกษา โดยผู้วิจัยแปลเป็นบทร้อยกรองไทยจำนวนทั้งสิ้น 5 ประเภท คือ กลอนแปดสุภาพ กลอนหกสุภาพ กาพย์ยานีสิบเอ็ด โคลงสี่สุภาพ และวิชชุมาลาฉันท์แปด รวมวรรณคดีบาลีต้นฉบับจำนวนมากกว่า 62 ตัวอย่าง/แหล่งที่มา ปัญหาที่พบในการแปล ได้แก่ ภาษาบาลีต้นฉบับที่เลือกคัดสรรมาแปลเป็นภาษาคงรูปตายตัว อยู่ในรูปแบบร้อยแก้วบ้าง ร้อยกรอง (คาถา) บ้าง เฉพาะที่เป็นภาษาบทร้อยกรอง (คาถา) พบปัญหาคือไม่สามารถแปลด้วยวิธีการถอดจังหวะได้ในระดับคำ วลี และประโยคในวรรค เนื่องจากภาษาทั้งสองมีข้อแตกต่างทางโครงสร้างไวยากรณ์ ทำให้การแปลโดยใช้วิธีการแปลแบบตรงตัวทั้งหมดเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ต้องอาศัยการแปลด้วยวิธีการผสมผสานวิธีการแปลต่างๆ เข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม วิธีการแปลภาพพจน์อุปมาในวรรณคดีบาลีเป็นบทร้อยกรองไทยดังกล่าวอาจสามารถสร้างรูปแบบใหม่ในการนำเสนอหลักธรรมในวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาให้เป็นที่น่าสนใจศึกษา และนำไปใช้ประกอบการเผยแพร่หลักคำสอนได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปปฏิบัติ

1.1) ควรมีการนำบทร้อยกรองซึ่งเป็นผลจากการวิจัยไปใช้ประกอบเนื้อหาการบรรยายธรรม การเทศนาธรรม เป็นต้น หรือใช้เขียนเป็นแผ่นป้ายคติธรรมสอนใจในอารามสถาน

1.2) ควรส่งเสริมให้มีการแปลวรรณคดีบาลีที่เป็นคาถาจากคัมภีร์สำคัญในทางพระพุทธศาสนาเป็นบทร้อยกรองไทยเพิ่มมากขึ้น อันจะเป็น

ประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษา

2.1) ควรมีการศึกษาการแปลภาษา ภาพพจน์อื่นๆ ในวรรณคดีบาลี เป็นบทร้อยกรองไทยให้ครอบคลุมทั้งในคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อื่นๆ ที่น่าสนใจ

2.2 ควรมีการศึกษางานประพันธ์ในภาษาอื่นๆ เพื่อแปลเป็นบทร้อยกรองไทยให้ครอบคลุมประเภทของฉันทลักษณ์อันหลากหลาย

บรรณานุกรม

- E-tipitaka. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับบาลีสยามรัฐ. (ออนไลน์). สืบค้นจาก <https://etipitaka.com>.
 อรรถกถาบาลี ฉบับสยามรัฐ. (ออนไลน์). สืบค้นจาก <https://84000.org/tipitaka/attha>.
 มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
 รพินทร ณ ถลาง. การแปลวรรณกรรมสำหรับเด็ก. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2544.
 ดวงตา สุพล. ทฤษฎีและกลวิธีการแปล. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2541.
 วรรณมา แสงอร่ามเรือง. ทฤษฎีและหลักการแปล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2542.
 สัจฉรวี สายบัว. หลักการแปล. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
 สิทธา พิณจิวาดล. คู่มือนักแปลอาชีพ. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2544.

